

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies, Research Institute of Ukrainian history (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Batrak O. P., Applicant historical faculty of Dnipropetrovsk National University (Ukraine, Kriviy Rog)

Historical–hermeneutic interpretation of the concepts of «consubstantial» and «similar nature» in the early Christian period in the context of the church and theological tenets of the Creed (Vizantiystvo – Latinism – Arianism)

The article, in view of the historical–hermeneutic interpretation (in comparison with the Byzantine, Latin and Arian Christian doctrine), the then untie knots theological ideas and dogmas, including such terms and concepts as the «Holy Trinity», «consubstantial», «similar nature» and so on.

Analyzes the theological terminology in patristic literature, secular and theological dialectics in the historical hermeneutic–interpretation of the concept of «similar nature» as part of the chronicle version of the Creed in theological systems Slavic Cyril and Methodius (Byzantine–Slavic), Byzantine, Latin and Arian triadology.

Keywords: Creed, consubstantial, similar nature, omios, Filioque.

Гай–Нижняк П. П., доктор исторических наук, академик Украинской академии наук, заведующий отделом исторических студий, Научно–исследовательский институт украиноведения (Украина, Киев), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

Батрак О. П., соискатель исторического факультета, Днепропетровский национальный университет (Украина, Кривой Рог)

Историко–герменевтическая интерпретация понятий «единосущность» и «подобносущность» в раннехристианский период в контексте церковно–теологических догматов Символа Веры (византийство – латинство – арианство)

Авторы, с точки зрения историко–герменевтической интерпретации (в сопоставлении с византийской, латинской и арианской христианской догматикой), развязывают узлы теологических представлений и догм тех времён, в частности таких понятий и терминов как «Святая Троица», «единосущность», «подобносущность» и т.п.

Анализируются богословская терминология в патристической литературе, диалектика светского и богословского в историко–герменевтической интерпретации концепта «подобносущность» как составляющей летописного варианта Символа Веры в теологических системах славяно–кирилло–мефодиевской (славяно–византийской), византийской, латинской и арианской триаологии.

Ключевые слова: Символ веры, единосущность, подобносущность, омнос, филиоке.

УДК 94:341.222(477)«17»

Баранник А. М.,
аспірант кафедри історії України факультету
історичної освіти, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
a.m.barannik@gmail.com

**СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКО–ЗАПОРІЗЬКОГО КОРДОНУ
У XVIII СТ.**

Здійснено аналіз становлення прикордонного розмежування між Запоріжжям періоду Нової Січі та Річчю Посполитою, розкрито вплив місцевих уявлень про кордон на цей процес та роль означеного транскордоння в економіці обох країн.

В ході дослідження на основі аналізу джерел та наукової літератури, використання історичного, історико–порівняльного та історико–хронологічного методів аналізується специфіка польсько–запорізького транскордоння, що дозволило: виявити та окреслити основні етапи встановлення лінії польсько–запорізького кордону у кінці XVII ст. – 1740–х рр.; висвітлити традиційні уявлення запорожців про кордон та їх трансформацію в процесі зіткнення з російською прикордонною системою (базованою на чіткому визначенні лінії кордону з форпостами, митницями й карантиним); схарактеризувати визначальну роль місцевого транскордоння в економічних зв'язках західного Запоріжжя, зокрема, Бугогардівської паланки з Річчю Посполитою.

Ключові слова: Нова Січ, Запоріжжя, Річ Посполита, Задніпров'я, кордон, економічні зв'язки, торгівля, уявлення про кордон, Російська імперія, Белградський мир, Бугогардівська паланка, охорона кордону.

Запоріжжя, особливо його правобережна частина, у XVIII ст. було зоною зіткнення та співпраці різних великих напрямків: соціально–економічного – номадної й осілої

економічних систем, кріпосного й буржуазного способу ведення господарства; культурних – західної, східної православної і мусульманської цивілізацій. Це накладало свій відбиток на всі сторони життя краю, й відбивалося на відносинах із сусідами, особливо – економічних.

Одним з найважливіших для життя запорозької громади періоду Нової Січі, був західний кордон з Річчю Посполитою. Його особливість полягала у можливості фактично в одному місці встановити торговельні зв'язки відразу з Річчю Посполитою, Кримським Ханством та Османською імперією [5, с. 100], що робило цю межу стратегічно важливою. Так, на лівому березі р. Синюха при її впадінні у Південний Буг було козацьке укріплення Орлик (Орловський шанець), на правому березі Південного Бугу мстилася ханська слобода Голта, а на лівому березі – польське укріплення Богопіль [8, с. 60] (нині всі три поселення об'єднані в одне місто – Первомайськ). Центром запорозької торгівлі в цьому регіоні був Гард на Бузі [1, с. 128] – запорозьке містечко на самому кордоні з Польщею, мешканці якого, окрім вилову риби, активно займалися торгівлею. Сюди купці йшли через Архангельськ, Цибулів та інші поселення, а звідси продовжували свій шлях до Січі, або Очакова. Тут же й був один з найприбутковіших запорозьких перевозів через Буг, який річно давав біля 1000 крб. [8, с. 118].

У період 1734–1775 рр. між Польщею й Запоріжжям, попри вельми напружені стосунки (головно через гайдамацтво, у якому польська адміністрація Правобережжя підозрювала чи не кожного запорожця) йшла відносно жвава торгівля. Запорожці постачали на ринки Речі Посполитої сіль, коней [13, с. 83], рибу, риб'ячий жир, велику рогату худобу, сало, віск, хутро [7, с. 86] та інші товари, а звідти, як свідчить ордер Коша від 30 червня 1774 р., на Запоріжжя йшло здебільшого зерно, борошно, горілка та інші продовольчі товари [8, с. 119].

З огляду на ці всі факти не дивно, що питання кордону у взаєминах між Річчю Посполитою й Військом Запорозьким Навиним приділялась велика увага сучасниками. Але встановити тут чітку межу відразу ж після повернення запорожців під російську зверхність виявилось не так просто. У цій статті ми проаналізуємо процес становлення кордону Нової Січі з Річчю Посполитою у кінці XVII ст. – 1740–х рр.

Питання встановлення кордону Нової Січі, що є однією з засадничих принципів подальшого налагодження економічних зв'язків з сусідами, в історіографії розглядалося дотично, в контексті загального розвитку Запоріжжя. Більшість дослідників головну увагу акцентували на північному кордоні з Гетьманщиною та Слободжанщиною в контексті боротьби Запоріжжя з російським колонізаційним наступом з півночі – Новою Сербією, Новослобідським козачим полком та Слов'янською Сербією. Серед дослідників, які займалися питанням кордону, варто назвати таких істориків, як А. Скальковський [14], Д. Яворницький [16], Н. Полонська–Василенко [10; 11], В. Голобуцький [3], В. Мільчев [6] та інші.

Встановлення кордонів Запоріжжя загалом, як і його ділянки з Польщею має тривалу історію. Традиційна історіографія (А. Скальковський, Н. Полонська–Василенко, М. Кириченко) у питанні окреслення кордону з Польщею оперують текстом універсалу Б. Хмельницького від 15 січня 1655 р., в якому гетьман

підтверджує права Запорозжців на землі надані їм жалуваною грамотою Стефана Баторія [15, с. 250–251]. Де зазначалось, що північно–західною межею Вольностей є територія Південного Правобережжя «въ гору речки Богу по речку Сынхоу» [15, с. 251]. Запорозжці активно вживали текст цього універсалу для відстоювання своїх прав перед російським урядом, надаючи його копію. І хоч згодом виявиться, що текст цього документу містить всі ознаки підробки [15, с. 38], тим не менш, запорозжці дійсно вважали окреслені північно–західні терени своїми територіями [6, с. 606] і активно використовували їх у другій половині XVII – на початку XVIII ст. Розв'язок питання про демаркацію кордону Запоріжжя з Річчю Посполитою ускладнювався ще тим, що ні Андрусівське перемир'я 1667 р., яке встановило над Запоріжжям подвійний московсько–польський протектора, ані Вічний мир 1686 р. [12, с. 121], яким було передано Запоріжжя у московське підпорядкування не містили пунктів про детальне визначення кордонів на ділянці території. В подальшому кордони будуть визначені в 1696 р. по річці Тясмин, а за Карловецькою угодою 1699 р. – по течії річки Синюха [12, с. 122] й підтвержені в 1705 році.

Після 1709–1713 рр. Всі землі Війська Запорозького Низового вище впадіння Самари були приєднані до Миргородського полку. На півночі правобережних Вольностей вихідцями з лівобережних полків було обсаджена територія так званого «Задніпров'я». Але з лівого боку Самари і в Бугогардівській паланці запорозькі зимівники лишилися під владою Коша [14, с. 244]. Варто зауважити, що в той час запорозжці мали вельми специфічне уявлення про кордони своїх вольностей. Як слушно зауважив дослідник В. Мільчев, козаки вважали своєю територією всю ту, право на володіння якої могли довести «помахом шаблі чи вистрілом з пістолі» [6, с. 604]. У свідомості мешканців Північного Причорномор'я тривалий час не існувало сучасного уявлення про кордон, як чітку зафіксовану лінію. Місцеве його розуміння радше полягало в умовній межі, закріпленій традицією, що не забороняла в часи миру займатися економічною діяльністю «за кордоном». Така ситуація різко змінюється після 1734–го року, Російська імперія, у підданство якої запорозжці повернулися, вже дотримувалась європейського уявлення про кордон з чітко окресленою лінією, мережею форпостів та митних установ. Не відставала від неї й Польща, для правобережних урядовців якої, повернення запорозжців було аж ніяк не бажаним.

В часи кримської протекції запорозжців, коли вони були змушені полишити північні терени своїх Вольностей, на північно–західній частині їхніх територій у так званому «Задніпр'ї» з'явилися численні поселення вихідців з Миргородського, Полтавського, Прилуцького полків та з Правобережжя під формальним керівництвом миргородського полковника В. Капниста [6, с. 606]. Після 1734 р., запорозжці оголошують, що межі військових земель на північному–заході мають проходити течіями річок Синюха, Вись та Тясмин, які власне були прикордонними між Польщею та Російською імперією. Вони пробують підпорядкувати собі цю територію засновуючи стаціонарні поселення, що викликало загострення відносин з польською адміністрацією Правобережжя та з лівобережною старшиною, що керувала Задніпров'ям [6, с. 606].

В період 1734–1739 рр. можна констатувати своєрідне зіткнення двох уявлень про кордон і про право власності

на землю. Для запорозжців факт приналежності їм території Запорозжжя був безсумнівним, хоча з точки зору тогочасного права, їх Вольності належали їм більше за правом займанщини, ніж за юридично визнаними документами. Російський же уряд не визнавав права займанщини, а територію ново приєданого (офіційно, після Белградського миру 1739 р.) Запоріжжя трактував, як частину імперії – державну власність [9, с. 11]. Повернувшись у 1734 р. під російську зверхність запорозжці спробували відразу ж одержати від російської влади визнання своїх прав на свої земельні володіння шляхом перемовин з київським генерал–губернатором фон Вейсбахом та надсилаючи офіційні делегації до Санкт–Петербургу. У першому випадку їм вдалося одержати вельми невиразне підтвердження в листі фон Вейсбаха до Коша від 4 квітня 1734 р., де зокрема зазначалось: «...что до этого места надлежытъ, где вы ныне селитесь и по своему обыкновению кошь свой строите, то все сии места вашей собственности, которыми вы через несколько сот летъ безприкословно со всехъ сторонъ владеете, и что в онде места, яко вамъ прямо принадлежащiе, ни Россiя, ни Порта, ни ханъ Крымскiй никто вступитъ не может и не имеет и что для того тако–де этимъ местамъ между обoими имперiями разграниченiя не было, понеже оныя вамъ принадлежать... и понеже никому до техъ мест дела нетъ» [11, с. 51]. Звісно в той час цей лист стосувався лише питання побудови Січі, але запорозжці сприйняли його як підтвердження своїх прав на всі Вольності. Інша справа була з російським урядом. Адже за російсько–турецьким договорами 1711–1712 рр. та за «Інструментом» 1714 р., територія Війська Запорозького офіційно перебували в межах Кримського Ханства. Після переходу, Кіш спробував домогтися від уряду Анни Іоанівни визнання за запорозжцями їх земель, при цьому покликаючись на результати російсько–турецького прикордонного розмежування 1705 р., проти якого свого часу так виступали запорозжці (одна з вагомих причин переходу запорозжців на сторону Мазепи і шведів) та на грамоту С. Баторія й універсал Б. Хмельницького. Проте, архів старої Чортомлинської Січі ймовірно був знищений 1709–го року, тож підтверджувати свої давні права на землеволодіння запорозжці змушені були спираючись на копії королівських й гетьманських розпоряджень, які російська влада не завжди брала до уваги. Запорозжці, зважаючи на своє добровільне підданство вважали, що імперський уряд відразу ж поновить права на їхні традиційні земельні володіння [11, с. 28]. За таких обставин, російський уряд опинився у непростій ситуації, адже у випадку визнання за запорозжцями їх земель, він грубо порушить низку міжнародних угод, тому питання спустили на гальма [6, с. 604–605]. Цьому посприяла чергова Російсько–турецька війна 1735–1738 рр., але й після її завершення питання не було вирішено. У повоеєних мирних угодах – Белградському мирі [4, с. 15–24] та Ниській конвенції 1739 р. Військо Запорозьке взагалі не згадується, так само як і автономія Запорозжжя, відтепер ці території виступають як невід'ємна частина Російської імперії [6, с. 605].

Зрештою, впродовж 1734–1740–х рр. буде більш–менш остаточно визначено південний і західний кордони Запоріжжя, північна ж межа так і не буде визначена, а під тиском російської колонізації постійно просуватиметься на південь.

Як свідчать документи Архіву Коша Нової Запорізької Січі, ситуація на запорізько-польському кордоні у часи існування Нової Січі характеризувалася перманентною напруженістю. Особливо у 1734–1740-х рр., коли ще не було офіційно визнаної межі. Про масштаби польсько-запорізьких конфліктів свідчить низка документів тих часів, особливо реєстр польських кривд 1733–1746 рр., складений Кошем для київського генерал-губернатора. Так, лише в 1738 р. польська адміністрація Правобережної України стратила 116 запорожців [2, с. 274–276]. Ситуація була ускладнена постійними територіальними претензіями запорожців і поляків на території в течіях Тясмину і Синюхи, які переходили з рук у руки в 1732 та 1739 рр. [2, с. 582]. Зрештою, в 1740 р. було проведено офіційне розмежування кордону, згідно з умовами 1705 р., тобто кордон між Російською імперією й Річчю Посполитою відтепер офіційно знову проходив по р. Синюха [10, с. 958]. Проте, оскільки останнє розмежування проходило головню між Росією й Туреччиною, а кордон з Польщею був просто відновлений (при цьому російський уряд не поінформував про це польський [10, с. 958]), то сутички на кордоні продовжувались. У відповідь на скаргу запорожців про претензії поляків на землі по р. Мертві води, російський Сенат нарешті повідомив польського посла в Росії Огінського й російського посла в Польщі Кайзерлінга про встановлену лінію кордону в Задніпров'ї відповідно до умов 1705 р. «о которой отъ Поляковъ напредь сего никогда спору не бывало» [10, с. 958]. У тому ж указі Сенату запорожцям заборонялось самовільний вступ у межі польського Правобережжя [10, с. 959]. Проте на цьому прикордонні конфлікти себе не вичерпали, бо вже в грудні 1743 р. київський генерал-губернатор Н. Леонтьєв у рапорті до Колегії іноземних справ писав про невизначеність кордону, насамперед у районі р. Синюхи, через що знову виникали конфлікти [2, с. 582]. Тому в 1744 р. за наказом Єлизавети Петрівни сюди прибув інженер-капітан Колубакін із завданням визначити та виміряти кордон Війська Запорозького з Річчю Посполитою та поселеннями Задніпров'я. Цю роботу було завершено в 1745 р. інженером-підполковником Данилом де Боскетом, який склав перший і досить детальний план володінь запорожців. Тоді ж і була спроба визначити північно-західний кордон Запорозжя за «лінією де Боксета», але це перекреслила політика російського уряду із заснування у Задніпров'ї військово-землеробського поселення Нова Сербія [6, с. 607]. при цьому українське населення Задніпров'я було відселено південніше на запорозькі землі, де в 1753 р. з них був сформований Новослобідський козацький полк. Активні протести, скарги та депутації запорожців ні до чого не призвели, земельні комісії 1756–17690-х рр. віддавали перевагу державним поселенням і нехтували позицією Коша [6, с. 607].

У цей період основним обов'язком козаків Нової Січі була військова служба та несення прикордонної сторожі, яка в період між війнами у запорізько-польському прикордонні полягала головню в протидії гайдамакам, втікачам (що запорожці робили не вельми ревню) та в охороні кордонів від наїздів польських шляхтичів на запорозькі зимівники. Відомо, що Російський уряд прагнув встановити повний контрольна Запоріжжям, з цією метою він ще з другої половини XVII ст. засновує на територіях Вольностей засновує фортеці та укріплення і зрештою

поступово пробує перебрати контроль над кордонами. Так, у випадку із західним кордоном з Польщею, то з 1752 р. знаходимо відомості що до охорони цієї ділянки кордону по Бугу, окрім запорожців, долучаються й малоросійські (з Гетьманщини) та російські драгунські і пікінерські полки [8, с. 72]. У другій половині XVIII ст. на Запоріжжі прикордонну сторожу вже несли загоны, що на половину складались з запорожців і на половину з лівобережних козаків під загальним керівництвом «малоросійського» полковника. З 1754 р. російський уряд наказує знести запорозькі поселення на офіційно турецькій території і вводить для запорозьких подорожніх, купців та промисловиків паспортний режим [8, с. 161–162].

Охорона кордонів у XVIII ст. мала ще одну важливу мету – недопущення чуми, джуми та інших морових хвороб. Для цього на кордонах з середини XVIII ст. на час епідемій почали облаштувати спеціальні карантини, де купців та подорожніх з країн охоплених епідемією оглядав лікар і де вони перебували 1–2 тижні (часом більше). Оскільки в сусідньому Криму та турецьких володіннях Північного Причорномор'я морові хвороби були майже звичним явищем (особливо наприкінці 1730-х, у 1750, 1760, 1764–1765 рр.) і звіди часом потрапляли на Запоріжжя (як це, наприклад, сталося у вересні 1760 р.) [8, с. 139–140], то січовики докладали великих зусиль, щоб «зараза» не потрапила до їхніх земель. У випадку з кордоном по Бугу, то було кілька випадків, коли на кордоні з Польщею вводили карантини, останнього разу – в 1775 р. Це мало негативні наслідки для економіки Бугогардівської паланки, адже фактично припинялася торгівля з Польщею (особливо страждали рибні заводи) [8, с. 140].

Загалом формування кордонів Запорозжя з Річчю Посполитою тривало з другої половини XVII ст. до першої половини 1740-х років. Цей процес, в силу відсутності в Коша політичного суверенітету, здійснювався урядами Речі Посполитої та Московського царства (Російської імперії). Наслідком позитивного вирішення прикордонного питання на цій ділянці кордону стало налагодження зв'язків економічних зв'язків між Запоріжжям і Річчю посполитою. Торгівля (головню сільно, кіньми і продовольчими товарами) та обмін населенням не припинялись навіть попри перманентне, часом збройне, протистояння між запорожцями й польськими урядовцями та шляхтою Правобережжя, зумовлене як традиційною ворожнечею так і гайдамацьким чинником. Цим ситуація вигідно відрізнялася від ділянки північного кордону Нової Січі, який так і був визначений до кінця. На заваді цього стала юридична невизначеність первинних запорозьких вольностей Російською імперією, відсутність у запорожців модерного уявлення про кордон як чітко окреслену лінію та безупинні колонізаційні процеси на Запоріжжі ініційовані мешканцями південних полків Гетьманщини та російським урядом.

Список використаних джерел

1. Андриєвський А. А. Матеріали по історії Запорозжя і пограничних отношений // ЗООИД. – Одеса, 1894. – Т. XVII. – С.85–154.
2. Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 / Гол. ред. кол.: Сохань П. С. (голова), Апанович О. М., Боряк Г. В., Бутич І. Л. та інші. Том 1. – К., 1998. – 698 с.
3. Голобуцький В. О. Запорізька січ в останні часи свого існування (1734–1775 рр.): історична література / В. О. Голобуцький; передм. В. С. Мороза. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 421 с.

4. Договоры России с Востоком политические и торговые. Собрал и издал Т. Юзефович. – СПб., 1869. – 294 с.

5. Єфименко О. Я. Історія українського народу. Випуск 2. – переклад з рос. Б. П. Щербак. – Харків: Державне видавництво України, 1922. – 207 с.

6. Історія українського козацтва: нариси: у 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, НДІ козацтва; [редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін.]. – К.: Києво-Могилянська академія, 2006–2007. Т.1 / [В. А. Брехуненко та ін.]. – 2006. – 799 с.

7. Кириченко М. Соціально-політичний устрій Запоріжжя (XVIII сторіччя). – Дніпропетровськ: ДВОУ Видавництво «Пролетар», 1931. – 172 с.

8. Ковальова О. Ф. Бугогардівська паланка. – Миколаїв: Іліон, 2011. – 300 с.

9. Макидонів А. В. Днепровская линия (1770–1797). – Запорожье: Акцент Инвест–трейд, 2014. – 556 с.

10. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т.11. – 988 с.

11. Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина. Т.І. – Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1965. – 397 с.

12. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.2. Від середини XVII ст. до 1923 року. – 4-те вид., стереотип. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.

13. Рудик С. Тваринництво, лікувальна справа та освіта держави Запорозька Січ. – К.: Міжнародна асоціація «Козацтво», 2006. – 184 с.

14. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / А. О. Скальковський; передм. та комент. Г. К. Швидько; пер. з рос. Т. С. Завгородньої. – Дніпропетровськ: Січ, 1994. – 678 с.

15. Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657 / Упорядники: Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – 383 с.

16. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.1. – 557 с.

References

1. Andrievskij A. A. Materialy po istorii Zaporozh'ja i pogranichnyh otoshenij // ZOOID. – Odessa, 1894. – Т. XVII. – S.85–154.

2. Arhiv Kosha Novoi' Zaporoz'koi' Sichi: korpus dokumentiv 1734–1775 / Gol. red. kol.: Sohan' P. S. (golova), Apanovych O. M., Borjak G. V., Butych I. L. ta inshi. Tom 1. – K., 1998. – 698 s.

3. Golobuc'kyj V. O. Zaporiz'ka sich v ostanni chasy svogo isnuvanja (1734–1775 rr.): istorychna literatura / V. O. Golobuc'kyj; peredm. V. S. Moroza. – Dnipropetrovs'k: Sich, 2004. – 421 s.

4. Dogovory Rossii s Vostokom politicheskie i trgovye. Sobral i izdal T. Juzefovich. – SPb., 1869. – 294 s.

5. Jefymenko O. Ja. Istorija ukrai'ns'kogo narodu. Vypusk 2. – pereklad z ros. B. P. Shherbaka. – Harkiv: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1922. – 207 s.

6. Istorija ukrai'ns'kogo kozactva: narysy: u 2 t. / Nac. akad. nauk Ukrai'ny, In-t istorii' Ukrai'ny, NDI kozactva; [redkol.: V. A. Smolij (vidp. red.) ta in.]. – K.: Kyjevo-Mogylyans'ka akademija, 2006–2007. T.1 / [V. A. Brehunenko ta in.]. – 2006. – 799 s.

7. Kyrychenko M. Social'no-politychnyj ustrij Zaporizhzhja (XVIII storichchja). – Dnipropetrovs'k: DVOU Vydavnytvo «Proletar», 1931. – 172 s.

8. Koval'ova O. F. Bugogardiv'ska palanka. – Mykolaiv: Ilion, 2011. – 300 s.

9. Makidonov A. V. Dneprovskaja linija (1770–1797). – Zaporozh'e: Akcent Invest–trejd, 2014. – 556 s.

10. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. – SPb., 1830. – T.11. – 988 s.

11. Polons'ka-Vasylenko N. Zaporizhzhja XVIII st. ta joga spadshhyna. T.I. – Mjunhen: «Dniprova hvylyja», 1965. – 397 s.

12. Polons'ka-Vasylenko N. Istorija Ukrai'ny: U 2 t. T.2. Vid seredy XVII st. do 1923 roku. – 4-te vyd., stereotyp. – K.: Lybid', 2002. – 608 s.

13. Rudyk S. Tvarynnytvo, likuval'na sprava ta osvita derzhavy Zaporoz'ka Sich. – K.: Mizhnarodna asociacija «Kozactvo», 2006. – 184 s.

14. Skal'kovs'kyj A. O. Istorija Novoi' Sichi, abo ostann'ogo Kosha Zaporoz'kogo / A. O. Skal'kovs'kyj; peredm. ta koment. G. K. Shvyd'ko; per. z ros. T. S. Zavgorodn'oi'. – Dnipropetrovs'k: Sich, 1994. – 678 s.

15. Universaly Bogdana Hmel'nyc'kogo. 1648–1657 / Uporjadnyky: Ivan Kryp'jakevych, Ivan Butych. – Kyi'v, 1998. – 383 s.

16. Javornyc'kyj D. Istorija zaporiz'kyh kozakiv: U 3 t. – K.: Naukova dumka, 1990. – T.1. – 557 s.

Barannik A. M., graduate student, Department of History of Ukraine Faculty of History Education, National Pedagogical University Drahomanov (Ukraine, Kyiv), a.m.barannik@gmail.com

Formation of polish–zaporizhyan border in the XVIII century

The article analyzes the establishment of border demarcation between Zaporizhzhya Sich period Nova Sich and the Rzeczpospolita, reveals the influence of local representations of the border on the process and the role of transboundary appointed in the economy of both countries.

In the study based on the analysis of the sources and scientific literature, using historical, historical-comparative, historical-chronological methods analyzes the specifics of Polish-Zaporozhye transboundary that allowed: to identify and describe the main stages of installation lines Polish-Zaporozhye border in late XVII – 1740; highlight the traditional idea of the zaporozhen cossacks about border line and their transformation in the clash with Russian border system (based on a clear definition of the border line of outposts, customs and quarantine); characterized crucial role local cross border economic relations in the Western Zaporozhye, particularly Buhohardivska palanca with the Rzeczpospolita.

Keywords: New Sich, Zaporozhye, Rzeczpospolita, Zadniprovyje, border, economic relations, trade, representation of the border, Russian Empire, Belgrade peace, Buhohardivska Palanka, border security.

Баранник А. Н., аспирант кафедры истории Украины факультета исторического образования, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), a.m.barannik@gmail.com

Становление польско–запорожской границы в XVIII в.

Проведен анализ становления пограничного размежевания между Запорожьем периода Новой Сечи и Речью Посполитой, раскрыто влияние на этот процесс местных представлений о границе и роль указанного пограничья в экономике обеих стран.

В ходе исследования на основе анализа источников и научной литературы, использования исторического, историко-сравнительного и историко-хронологического методов анализируется специфика польско-запорожского пограничья, что позволило: выявить и определить основные этапы установления линии польско-запорожской границы в конце XVII в. – 1740-х гг.; показать традиционные представления запорожцев о границе и их трансформацию в процессе столкновения с российской пограничной системой (основанной на четком определении линии границы с форпостами, таможенями и карантинными); охарактеризовать определяющую роль местного пограничья в экономических связях западного Запорожья, в частности, Бугогардовской паланки с Речью Посполитой.

Ключевые слова: Новая Сечь, Запорожье, Речь Посполитая, Заднепровье, граница, экономические связи, торговля, представление о границе, Российская империя, Белградский мир, Бугогардовская паланка, охрана границы.

УДК 323.1(438)

Капшук Ю. С.,
аспірантка кафедри історії та культури України,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
(Україна, Переяслав-Хмельницький),
gileya.org.ua@gmail.com

Виховна діяльність середніх навчальних закладів Полтавської губернії у другій половині XIX – початку XX ст.

Вивітлюється процес виховання у середніх освітніх установах Полтавської губернії та з'ясовується значення виховання і його особливості в системі тогочасних освітніх реформ.

Мета дослідження – на основі вивчення джерел та здобутків історіографії з'ясувати особливості виховання у середніх навчальних закладах Полтавської губернії. У процесі опрацювання комплексу джерел були використані загальнонаукові методи: аналітичний, узагальнюючий, індуктивно-дедуктивний, системний, метод актуалізації та історико-типологічний.

Реформи в сфері освіти царської Росії мали на меті надати вихованцям професійні навички і вміння шляхом соціалізації особистості. Формування мобільного, конкурентоспроможного фахівця, адаптованого до професійної діяльності в умовах ринкової економіки стало важливим завданням у навчально-виховному процесі середніх навчальних закладів Російської імперії, зокрема і Полтавської губернії. Моральне виховання базувалося на засадах загальної системи державного управління і готувало вихованців до майбутньої служби державі і суспільству.

Головними заходами морально-виховного впливу на учнів навчальних закладів освіти були молитви, читання та пояснення законовчителем Євангелія, відвідування церковних богослужінь, урочисті акти, святкові доповіді та літературно-музичні вечори. Педагоги виховували думачу, духовно багату